

učitele oboru kulturologie na pražské filozofické fakultě.

Na straně druhé shrnout ohromný rozsah materiálu snad všech významnějších směrů a odboček k problematice ekologického a ekologizujícího myšlení ve společenských vědách, s mnohými cestami k biologii, fyzice či filozofii činí text pro čtenáře obtížným. Kniha přináší až zahlcující množství informací v podobě stručně komentovaných citátů a excerpce mnoha autorů a jejich přístupů k ekologii nebo ke kultuře. V některých částech práce, které se nedrží tak úzkostlivě chronologického postupu, ale jsou psány více tematicky (Roztržka mezi dvěma kulturami, Závěr), se projevuje více také sama autorka a je na škodu věci, že nedává právě svým úvahám v poměrně útlé knížce větší prostor na úkor pečlivého výčtu ostatních autorů. V knize je pojednána koncepce ekologie a její vývoj v kapitolách Evolucionismus a ekologie, Základy ekologie člověka a Cesty k postmodernímu obratu světa (kterou považují za cenný pohled na současné pokusy o velkou syntézu v oprášené podobě Noosféry nebo hypotézy Gaia). Zrcadlově k ekologické koncepci kultury jsou pojaty kulturologické kon-

cepce ekologie, a to v rozsáhlé kapitole Kulturologický příspěvek k ekologii člověka a Obyvatelný svět. Celkový dojem z přehledu všech představovaných koncepcí vyznívá jak umělou konstrukcí je rozdělení světa na svět dvou kultur, na svět přírodovědného a humanitního poznání, na svět technologie a svět kultury. Možným pojetím jsou právě ekologické koncepce spojující člověka opět s jeho prostředím. Kniha je vybavena pečlivým pětistránkovým přehledem literatury, možná by velice prospělo z hlediska edukačních cílů a rychlé orientace doplnit tento seznam ještě o odkazy na kapitoly nebo stránky, kde se o jednotlivých autorech mluví.

Práce tohoto typu neaspiruje na populární příběh o ekologii a kultuře a jejich společném osudu, ale jistě se stane neocenitelnou přehledovou literaturou pro studenty všech sociálně-ekologických oborů, stejně jako pro všechny, kteří se zajímají o vzájemné ovlivňování ekologických a kulturologických koncepcí na prahu nového století a potřebují získat přehled o zdrojích a vývoji současného myšlení v kulturologii.

Miloslav Lapka

J. Hraba, Z. Pechačová, O. F. Lorenz: Deset rodin po 10 letech. 1989-1999

Praha, Academia 1999, 134 s.

Recenzovaná kniha se opírá o výsledky výzkumu, primárně zaměřeného na postižení dopadů transformace společnosti na duševní a fyzickou pohodu, resp. zdraví lidí, na jejich chování, prosperitu rodiny i na osobní a sociální zdroje, jimiž disponují (projekt *Coping with Change in the Czech Republic*). Kniha tak zapadá do řady publikací zabývajících se různými aspekty života české rodiny v nových společenských podmínkách. Současně se však z této řady poněkud vymyká. V české sociologii není běžné setkat se s náročným longitudinálním šetřením – a autoři knihy provázeli svoje rodiny převážnou část první dekády transformace. Stále ještě není běžné funkčně integrovat kvantitativní a kvalitativní přístup – tak, jak to učinila autorská trojice. A rovněž ne zcela běžně se konstituují výzkumné týmy za účasti zahraničních sociologů, nahlízejících

českou realitu zvnějšku, s odstupem. Profesori Frederik O. Lorenz a Joseph Hraba působí na Iowa State University v Ames. První z nich obohatil výzkum zejména svou metodologickou erudicí, druhý zkušenostmi se srovnávacím studiem systémově a kulturně vzdálených společností. Navíc profesor Hrabovi není „výzkumný terén“ cizí díky několikerým návštěvám ještě socialistického Československa i republiky porevoluční. (Za českou stranu se na přípravě a realizaci projektu podílela docentka Zdeňka Pechačová, vedoucí katedry psychologie České zemědělské univerzity v Praze.)

Knihu *Deset rodin po 10 letech* uvádí Jiří Večerník stručným načrtnutím odborného curricula autorů, metodologických aspektů, společenského kontextu, v němž výzkum probíhal a kde kotví příběhy respondentů (s. 7-10). Upozorňuje na změny, jimiž posléze společnost v důsledku ekonomické recese prošla a které, pokud bychom oslovili účastníky výzkumu nyní, by zřejmě posunuly optiku jejich vidění méně příznivým směrem. Večerník píše lehce,

spíše vypráví o kolezích, které dlouho a dobře zná, o situaci v zemi, již zná rovněž důvěrně. Na pozadí konkrétních rodinných příběhů pak vynikne přiléhavost stylu předmluvy vlastního textu knihy.

Úvodem opatřili knihu Hraba s Lorenzem (s. 11-23). Také oni udržují linii vyprávění sdělováním osobních vzpomínek (na železnou oponu, chlad a šed' veřejného života komunistického Československa, na jejich kontrast s přívětivostí a otevřeností soukromí domovů apod.). Od nich pružně přecházejí k „číslům“ – statistické ukazatele jim pomáhají srovnávat podmínky starého a nového režimu a v nich používaných strategií „přežítí“. Večerník považuje úvod za „suše podaný a datově přexponovaný“ (s. 8). Zdá se mi, nicméně, že tento „kontext pro individuální změny“ (tamtéž) je hutný a srozumitelný a že umožní čtenáři uvědomit si společenskou situaci, ve které rodiny prožívaly svou každodennost (viz vývoj cen, inflace, hrubého domácího produktu, mezd, změny ve struktuře výdajů domácností atd.).

Příběhům rodin „povinně“ předchází velmi podrobný popis metodiky výzkumu (s. 25-31). Důkladnost, snaha neopomenout žádný důležitý detail však místy znesnadňuje orientaci v návaznosti jednotlivých fází výzkumu a jejich spojení s konkrétními výzkumnými procedurami a technikami. (Snad by pomohlo schéma organizace výzkumu v příloze.)

Autoři zahajovali výzkumnou akci pilotní studií (1991-1992), jež byla podkladem pro vypracování projektu podporovaného z grantu Národního ústavu duševního zdraví v USA. V jeho rámci byl za spolupráce s Českým statistickým úřadem zkonstruován ze základu „zpravodajských domácností“ reprezentativní soubor více než 700 rodin, z nichž se podstatná část zúčastnila následujících vln dotazníkového šetření (1994, 1995, 1996). Do intenzivního výzkumu byly vybrány 64 rodiny z podsouborů respektujících zvolená, předem stanovená kritéria: přednosty domácnosti, kompletnosti rodiny a typů rodiny neúplné, ekonomické aktivity, sektoru ekonomiky, charakteru pracovního úvazku, následně rodinného příjmu a kraje. Ochota rodin spolupracovat a selekce podle typu domácností, zaměstnání a kraje zůzila nakonec soubor na šestnáct rodin. Z informací, získaných prostřednictvím vzá-

jemně provázaného životopisu (jeho osnovu najdeme opět pečlivě popsanou v dané kapitole – s. 27-28), dotazníku o událostech před a po roce 1989 a interview, vycházely případové studie (na nich byl postaven dotazník aplikovaný v poslední, čtvrté vlně šetření v roce 1999). Výzkum kladl evidentně vysoké nároky na respondenty, kteří museli v odpovědích obsáhnout značný časový úsek svých životních drah, reagovat na otázky zasahující od ryze privátního prostoru po reflexi společenských událostí. (Autoři o zachycení „vztahu mezi konkrétní historickou událostí a jejím vlivem na život obyčejných lidí“, (...) o „pochopení reforem, jejich významu pro řadové občany“ explicitně usilovali – s. 26.)

Pro knižní publikaci bylo zvoleno deset případů – nejzajímavějších, z hlediska cíle výzkumu podepřených nejlépe zpracovanými podklady. Čtenář sleduje životní příběh „manažera zemědělského družstva a jeho ženy“ (s. 31-40), „rodiny, které se dobře dařilo už dříve a která je opět úspěšná“ (s. 41-46), „muže, který se prosadil a oddané manželky“ (s. 47-56), „cílevědomé ženy a muže, který má problémy“ (s. 57-66), muže, který se stal „z odborníka ve státní správě samostatným podnikatelem“ (s. 67-85), „penzionovaného státního úředníka a restituentky“ (s. 76-84), „šetrné manželky a handicapovaného manžela“ (s. 85-94), „šikovného muže a jeho manželky“ (s. 95-102), „samoživitelky s jejími problémy“ (s. 103-111) a „manželů v důchodu žijících na venkově“ (s. 112-121). Autoři použili přesný popis – postupují selektivně, prezentují vybrané části z nashromážděných údajů, popisné pasáže prokládají citáty a vlastními vysvětlujícími poznámkami. Samostatná vyprávění o každém případě uzavírají důsledně „shrnutím“. Do něho včlenili postřehy, získané nestrukturovaným pozorováním během face-to-face interakce mezi respondenty a tazateli, vzpomínky dotazovaných, či doplňující údaje z dotazníků a životopisů. Snaha zasadit jednotlivé, unikátní příběhy do širších společenských souvislostí graduje v závěru (s. 122-132).

Kniha je ve své podstatě zprávou o mnohopřípadové studii. Obsahuje všechny náležitosti „zprávy“: vysvětluje výzkumný záměr, informuje jasně o sociálním kontextu prostředí, v němž výzkum probíhal, sděluje přirozenou